

Η σημειολογία της ιστορίας. Το παράδειγμα του βιβλίου της Β΄ Γυμνασίου

Παπαευσταθίου Μαρούλα, Msc στις Επιστήμες της Αγωγής, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

Ο τρόπος εκφοράς της γλώσσας στο μάθημα της ιστορίας Β΄ Γυμνασίου, που επονομάζεται «Μεσαιωνική και Νεότερη», συναρτάται με το σκοπό της συγγραφής αλλά και με τον τρόπο σκέψης των συγγραφέωνⁱ της και αποβλέπει στη διαμόρφωση ενός τρόπου θέασής της από το μαθητή.

Μια σημειολογική ανάλυση του λόγου του εγχειριδίου είναι διαφωτιστική του περιεχομένου. Το «σημαίνον» καθορίζει το «σημαινόμενο» και καθορίζεται από αυτό. Σίγουρα σε μια ασπρόμαυρη φωτογραφία παρατηρείς τα φωτεινά ή σκοτεινά μέρη, το βλέμμα και την εστίαση, σε μια βιτρίνα τα καλύτερα φορέματα της κούκλας, που θέλει να τονίσει το μαγαζί. Η παιδεία, όμως, είναι χώρος που επιδέχεται σημειωτική οπτική; Τίθεται επιτακτικό το ζήτημα του σκοπού, της φιλοσοφίας της παιδείας.ⁱⁱ Τα γλωσσικά μαθήματα και ιδιαίτερα η Ιστορίαⁱⁱⁱ άπτονται αυτής της παραμέτρου που αποτελεί ακρογωνιάιο λίθο για οποιαδήποτε περαιτέρω έρευνα και διδακτική πράξη και σχετίζονται με το θεμελιώδες ερώτημα: 'Τι είδους άνθρωπο θέλουμε να διαμορφώσουμε';

Το βιβλίο αρχίζει (κεφ. Α΄) χωρίς καμία άλλη εισαγωγή, με τη φράση «Βυζάντιο ονομάζεται το χριστιανικό κράτος της ελληνορωμαϊκής Ανατολής που αναδύθηκε μέσα από τους κόλπους του Ρωμαϊκού κράτους. Οι όροι Βυζάντιο και Βυζαντινοί είναι μεταγενέστεροι. Οι κάτοικοι της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας αυτοπροσδιορίζονταν με ονομασίες που δηλώνουν τη ρωμαϊκή προέλευση του κράτους (Ρωμαίοι, Ρωμιοί, Ρωμανία, Πολιτεία/ Κράτος Ρωμαίων)». (σελ. 6)

Παρατηρείται ένας υπερτονισμός του όρου «Ρωμαίος» και «ρωμαϊκός» που θα συνεχιστεί σ' όλο το βιβλίο συνιστώντας μια υπερβολή που προβληματίζει.

Το Βυζάντιο δεν αναδύθηκε από τους κόλπους του Ρωμαϊκού Κράτους γιατί αυτό σημαίνει ότι γεννήθηκε από τη Ρώμη. Αυτή η Αυτοκρατορία λοιπόν, η Ανατολική, που ακμάζει από τον 3^ο αιώνα μ.Χ. προϋπήρχε ως αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου και των διαδόχων της Ελληνιστικής εποχής, την οποία κατέκτησε η Ρώμη. Δε γίνεται κανένας λόγος για την παρακμή της Ρώμης που έφερε και την εσωτερική και την εξωτερική της διάλυση για τα αίτια της παρακμής (τη διαφθορά, τους χρεωμένους αγρότες, τα «λατιφούντια», «τους δημοσιώνες», τον εξαθλιωμένο λαό της Ρώμης με τη χαμένη πολιτική συνείδηση και την εξαγορά της ψήφου, τους πολυετείς εμφυλίους πολέμους...) αντικείμενο ξεχωριστού μαθήματος σε άλλες χρονιές, ώστε να εξηγηθεί η αδυναμία της Ρώμης να συνεχίσει να ζει. Δε γίνεται κανένας λόγος για τις συνέπειες των ρωμαϊκών κατακτήσεων σαν να προέκυψαν όλα αυτόματα, φυσικά και αβίαστα. Μια απαραίτητη παράλληλη έρευνα στο βιβλίο της ιστορίας της Α΄ Γυμνασίου^{iv} επιβεβαιώνει την αίσθηση του υπεραπλουστευτικού και του «δια μαγαίας».

Γίνεται λόγος για ελευθερία στη διακίνηση ανθρώπων και ιδεών, θρησκευτικών πεποιθήσεων και τρόπων και στο «σεβασμό της προσωπικότητας»! Γενικώς δίνεται η εντύπωση μιας παραδείσιας κατάστασης στην PAX ROMANA που θα εθλίβετο κανείς αν τελείωνε ποτέ... (Αρχαία Ιστορία Α΄ Γυμνασίου, σελ. 138-139)

Απουσιάζει η επιστημονική αναφορά στο ότι η Ρώμη ήταν μικρό αγροτικό κράτος που επεκτάθηκε χάρη στους κατακτητικούς πολέμους, παρά μόνο αναφέρεται ότι την εποχή που ο «ελληνικός κόσμος σπαράσσεται από έριδες και συγκρούσεις», στην ιταλική χερσόνησο ο «αντίστοιχος ιταλικός σταδιακά ενοποιείται και γίνεται η Ρώμη σε μικρό χρονικό διάστημα κοσμοκράτειρα». Με συνοπτικές διαδικασίες σε δύο μόλις σελίδες (123,124) ξεμπερδεύει με την ύλη 50 τουλάχιστον σελίδων του προηγούμενου βιβλίου^v που διδάσκονταν στην Β΄ Γυμνασίου για να υπάρξει συνέχεια μεταξύ Ρωμαϊκής και Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Στην πραγματικότητα «το ρωμαϊκό κράτος ήταν τυπικά ενιαίο, το αποτελούσαν ουσιαστικά δύο τμήματα διαφορετικά στον πολιτιστικό τομέα, στις παραδόσεις και στον τρόπο ζωής. Το δυτικό, λατινικό ή εκλατινισμένο και το ανατολικό, ελληνικό ή εξελληνισμένο», έλεγε το προηγούμενο

βιβλίο.

Ούτε μια αναφορά δεν γίνεται στην οικουμενικότητα της Κοινής ελληνικής, και της ελληνικής παιδείας που καύχημα είχε κάθε Ρωμαίος ή Σύρος ή Ασιάτης να την αποκτήσει. Υποτίμηση συνιστά η συρρίκνωση και η διαστρέβλωση.

Και ο μέγας διωγμός, ο Διοκλητιανός, ο Νέρων, η ανεξιθρησκία;

Οι πηγές που παρατίθενται είναι κάπως περίεργα επιλεγμένες. Συμβαίνει να φωτίζουν κάποια θετικά σημεία των Ρωμαίων (ειρήνη) και αρνητικά των Ελλήνων (έριδες). Ως και για την πυρπόληση της Ρώμης δεν ενοχοποιείται καθαρά ο Νέρων, όπως είναι γνωστό τοις πάσι και το παραδίδει ο Δίων ο Κάσσιος στη «Ρωμαϊκή Ιστορία», (Επιτομή 1 XII βιβλίο, 16-17, βλ. σελ. 67 προηγούμενου βιβλίου) αλλά οι...Χριστιανοί.

Μια μικρή παράγραφος για τους «διωγμούς» αναφέρει ότι τελούσαν οι Χριστιανοί μυστικά τις λατρευτικές εκδηλώσεις τους, για να αποφύγουν την επαφή με τους οπαδούς της αρχαίας θρησκείας (!) Από παραξενιά δηλαδή, όχι γιατί διώκονταν!

Αυτή η απαραίτητη σύνδεση με τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία λείπει παντελώς.

Ο σχολιασμός της συνέχειας του κειμένου – εισαγωγή «οι όροι Βυζάντιο και βυζαντινός είναι μεταγενέστεροι» είναι ανακριβής έως γενικόλογος. Και αυτό γιατί δε γίνεται συνειρμικά σύνδεση με την αρχαία πόλη του Βυζαντίου, που έχτισε εκεί ο οικιστής Βύζαντας τον 7^ο αιώνα και στην οποία κάνει ο Ηρόδοτος θαυμάσια αναφορά, («Ιστορία», Δ', 144) άρα η λέξη είναι πολύ προγενέστερη και της Ρωμαϊκής και της αρχαίας Ιστορίας, και στο οποίο Βυζάντιο μετέφερε ο Κωνσταντίνος τη νέα πρωτεύουσα.

Στον τίτλο του κεφαλαίου «Από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη», και όχι στην Κωνσταντινούπολη, το παράθεμα δίνεται από το ρώσικο χρονικό του Νέστορα Ισκεντέρη και πολύ μεγάλη ζωγραφιά από το βιβλίο της Εκστρατείας του Σουλεϊμάν (σελ. 7-8).

Ο τρόπος που γίνεται αναφορά στη νέα θρησκεία (και σ' αυτό το βιβλίο) είναι με τη φράση «οι οπαδοί του Χριστιανισμού» που «συγκροτούσαν τη δυναμικότερη πληθυσμιακή ομάδα της Ανατολής» (πως άραγε; κι έτσι ξαφνικά;) «Η νέα αυτή θρησκεία φαινόταν ότι μπορούσε να αποκαταστήσει την κλονισμένη ενότητα του Ρωμαϊκού κράτους» (αλλά ποιο ρωμαϊκό, αυτό δεν την κατεδίωξε;)

Ο Κωνσταντίνος δεν αποκαλείται ποτέ Μέγας, δε γίνεται καμιά αναφορά στην ενίσχυση της Χριστιανικής Εκκλησίας αλλά στο «συγκρητισμό» της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (ερώτηση 3, σελ.9).

Και ενώ έχουμε τελειώσει με τη Ρώμη, στην αμέσως επόμενη σελίδα στο κεφ. «Εξελιξείς ως τις αρχές του 6^{ου} αι.» επανέρχεται με τη φράση «κατά τον 4^ο και 5^ο αι. μ.Χ. η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία εξακολουθούσε να είναι ένα μεσογειακό κράτος». Και σαν να μην έχει αλλάξει ο προσανατολισμός και να μην έχει ξεκινήσει άλλη πορεία με κέντρο το ελληνικό στοιχείο, το σημείο αναφοράς μοιάζει να είναι συνέχεια η Ρώμη. Οι αυτοκράτορες που απλώς «είχαν την έδρα τους στην Κωνσταντινούπολη», προσπαθούσαν να τονώσουν την οικονομία και να λύσουν τα πολιτικά προβλήματα της εποχής τους.(σελ. 10)

Ιστορικά αδόκιμος ή ύποπτα απλουστευτικός τρόπος σκέψης και αποσιωπητικός με παράλληλη έντονη χρήση όρων σύγχρονων, δύσκολων για τα παιδιά όπως «παρεμβατική πολιτική», «εκχρηματισμένη οικονομία», «γερμανικό πρόβλημα», «αντιγερμανικό κόμμα» (σελ. 10-11).

Λέμε ότι η σιωπή είναι συνενοχή. Κι εδώ η αποσιώπηση είναι ενοχή.

Ό,τι συγκροτεί τη φυσιογνωμία του Βυζαντίου αποσιωπάται εσκεμμένα, παραλείπεται και αλλοιώνεται. Οι τρεις πυλώνες του, η ρωμαϊκή παράδοση, το ελληνικό περιβάλλον και ο πολιτισμός και η χριστιανική πίστη (βλ. σελ. 90 προηγούμενο βιβλίο) που συγκροτούσαν τον ελληνικό και χριστιανικό του χαρακτήρα διασαλεύονται... «καίρια», σχεδόν γκρεμίζονται. Ενώ η «ρωμαϊκή παράδοση είχε περιοριστεί σε νεκρούς τύπους και ονόματα», στο βιβλίο της Β' Γυμνασίου ...ανασταίνεται, επανέρχεται σε κάθε ευκαιρία, με κάθε τρόπο...(βλ. παράθεμα σελ. 11, Συνέσιος, Λόγος περί βασιλείας).

Αντίθετα γίνεται αρκετή αναφορά στη στάση των Χριστιανών («φανατικοί» και «ακραιοί», «κύμα βίας») απέναντι στα αρχαία μνημεία της εποχής του Θεοδοσίου, για «ανθρώπινα θύματα»

(!) (Τι ορολογία!). Σε παράσταση μωσαϊκού με σκηνή θυσίας στην Αντιόχεια δίνεται ιδιαίτερος χώρος για να παρατηρηθεί ότι ο «Ιουλιανός εδώ δοκίμασε πικρές απογοητεύσεις ιδιαίτερα όταν επιχειρήσε να τελέσει θυσία ζώου στο ναό του Απόλλωνα στο ειδυλλιακό προάστιο Δάφνη». Μια πεμπτή, σε σχέση με το τι έχει παραλειφθεί, λεπτομέρεια. Η ύπαρξη και μόνο ενός επιθέτου φαντάζει κραυγαλέος πλεονασμός αν συγκριθεί με την εσκεμμένη στέρησή τους σε πάρα πολλά άλλα σημεία.

Στη σελ.10 υπάρχει ορθογραφικό λάθος, «Από το δρόμο της Ερυθράς έλληνες και σύροι έμποροι μετέφεραν προϊόντα...», με μικρό έψιλον και σίγμα τα αρχικά των δύο εθνικών ονομάτων και αυτό παρατηρείται και σε άλλες τέσσερις σελίδες για τα ίδια ονόματα.

Τα ονόματα των Πατέρων της Εκκλησίας αναφέρονται απλώς σε παρένθεση και μόνο ως εκπρόσωποι της «χριστιανικής διανόησης». Κανένας επιτονισμός όπως αντίθετα συμβαίνει με τις αιρέσεις.

Δύο παραθέματα επικίνδυνα για σύγχυση των παιδιών (σελ. 13-14) . Το πρώτο από το Θεοδοσιανό κώδικα. Δίνεται η διαταγή του Θεοδοσίου για τους αιρετικούς, όπου για να αποκόψει τις αιρετικές δοξασίες από το ορθόν του δόγματος και το «καθόλου» της Ορθοδοξίας καθιερώνει τον όρο «καθολικός χριστιανός»: «Διατάζουμε λοιπόν όλοι όσοι ακολουθούν αυτό το νόμο να αποκαλούνται καθολικοί χριστιανοί (έντονα στοιχεία). Αμέσως, σε αγκύλη, ακολουθεί σημείωση επεξηγηματική του όρου «καθολικός», που ξαναδίνεται με έντονα στοιχεία σε κίνηση πλεονασμού: «Ο όρος καθολικός δηλώνει τους χριστιανούς που δέχονται τις αποφάσεις των συνόδων και αντιτίθενται στις αιρέσεις». Η εξήγηση έπρεπε μάλλον να στραφεί στην ετυμολογία του όρου καθώς και στον τρόπο και το χρόνο της απόφασης. Αντ' αυτού χρησιμοποιείται ο ενεστώτας («δηλώνει») που παραπέμπει οπωσδήποτε στον καθολικισμό και θα δημιουργήσει σύγχυση στα παιδιά.

Αντίθετα το παράθεμα της αμέσως επόμενης σελίδας 14, χρησιμοποιεί επίσης παραποιημένα τον όρο «Ορθοδοξία» αφού ακούγεται από τα χείλη ενός Μονοφυσίτη. Όρος ο οποίος επίσης επεξηγείται, μόνο που εδώ δεν υπάρχουν έντονα στοιχεία. Ο οποίος μονοφυσίτης υποστηρίζει: «Για το λόγο αυτό, ο Θεός της εκδίκησης...βλέποντας τη σκληρότητα των Ρωμαίων (πάλι οι Ρωμαίοι στον 6^ο και 7^ο αι. αν και υπονοούνται οι Βυζαντινοί) έφερε από το νότο τους γιουούς του Ισμαήλ (Αραβες) για να μας ελευθερώσει από την κακία, την οργή και τον σκληρό φανατισμό των Ρωμαίων εναντίον μας».

Και ότι επιδιώκεται η έμφαση στους όρους «καθολικός» και «ορθόδοξος» καταδεικνύεται από την ερώτηση υπ' αριθμ. 2 σελ. 15, όπου θα δοθεί αφορμή για συζήτηση για να ξεκαθαριστεί η σύγχυση ή για να... συνεχιστεί, ενώ έχουν παραληφθεί τα ουσιώδη των αιρέσεων.

Η εποχή του Ιουστινιανού που δεσπόζει στον 6^ο αι. και χρειαζόταν πάνω από τριάντα σελίδες στο παλιό βιβλίο για να φωτιστεί κάπως από του μαθητές (προηγούμενο βιβλίο σελ. 106-139) «εξαντλείται» σε 2 σελίδες (!!!). Στην αναλογία αυτή, για τη «Στάση του Νίκα» δίνονται τρεις γραμμές μιας στήλης, αλλά στην «θρησκευτική του πολιτική», οκτώ, γιατί εκεί πρέπει να «χωρέσει» η προσπάθεια του Ιουστινιανού να «επιβάλει» την Ορθοδοξία σε όλη την έκταση της αυτοκρατορίας, η «καταδίωξη των οπαδών των αιρέσεων και της αρχαίας θρησκείας» και το ότι «ανέστειλε τη λειτουργία της Νεοπλατωνικής Ακαδημίας» (έντονα στοιχεία στο βιβλίο, σελ. 16) στην Αθήνα (το 529). Η δε διάδοση του Χριστιανισμού γινόταν με κάθε μέσο. (Τί μπορεί να συμπεράνει το παιδί για τη μοναδική αυτή φυσιογνωμία του Βυζαντίου ύστερα από αυτή την έκφραση, ιδίως όταν η πρώτη παράγραφος για τον Ιουστινιανό λέει ότι ήταν «ο ηγέτης που το πολιτικό του πρόγραμμα» ήταν «ένα κράτος», «μια εκκλησία», «μια νομοθεσία». Κάτι σαν δικτατορία μου ακούγεται. Κανένας λόγος δε γίνεται για τα χαρίσματα του Ιουστινιανού. Ούτε λόγος για το χαλκέντερο του χαρακτήρα του για το εργατικό και το πιστό συνάμα, το οποίο του υπαγόρευε να συμπεριφέρεται στον εαυτό του με τόση ασκητικότητα σαν κι αυτή που περιέγραφε ο Προκόπιος στο απόσπασμα που περιείχε το προηγούμενο βιβλίο (σελ. 146, Προκόπιος, Κτίσματα, I, VII 7-9)

Αυτή είναι όμως η πνευματικότητα του Βυζαντίου^{vi} που κρύβεται από τα μάτια των παιδιών. Σημειολογία της αναφοράς στους νόμους: Με έντονα στοιχεία αναφέρεται μόνο ο

«Ιουστινιάνειος κώδικας» και όχι ο «Πανδέκτης», οι «Εισηγήσεις» και βεβαίως όχι οι «Νεαρές», στις οποίες αφιερώνεται μια επεξηγηματική γραμμή ότι γράφτηκαν «στα ελληνικά οι περισσότερες», αλλά, όχι για «να τις καταλαβαίνει ο κόσμος», όπως λέει η ίδια η «Νεαρά» (VII, II σελ. 149 προηγούμενου βιβλίου), αλλά «γιατί οι υπήκοοι του ανατολικού τμήματος, κυρίως, δεν κατανοούσαν τη λατινική». Και άλλη παράφραση της ιστορίας. Τυχαία;

Ο Ηράκλειος έχει συμπεριστεί μέχρις εξαφανίσεως του ιδίου και της πολιορκίας της Πόλεως από του Αβάρους. Αν δε δοθεί άλλη ευκαιρία τα παιδιά ποτέ δε θα μάθουν για την θαυμαστή εκείνη νίκη με τον πατριάρχη Σέργιο και το «Τη Υπερμάχω».

Ας ρίξουμε μια ματιά στο τι λέει το βιβλίο του καθηγητή για τις Πηγές:

«Κατά την έρευνα των πηγών οι μαθητές εμπλέκονται σε μια σειρά διαδικασιών έρευνας και ελέγχου της αξιοπιστίας των πηγών, αναζήτησης των αιτιών και κινήτρων, ερμηνείας, διερεύνησης της αλήθειας και της αντικειμενικότητας (!) Τα στοιχεία αυτά συνιστούν μια ουσιαστική πρόκληση προς τη σκέψη των μαθητών και μεταβάλλουν την πρόσκτηση της ιστορικής γνώσης σε πραγματικό πνευματικό αγώνισμα». Και ποιος διαφωνεί; Αρκεί να τους δίνουμε πηγές που πληροφορούν από πολλές μεριές κι όχι από μια, συνεχώς αρνητική και μάλλον υποκριτικά να τους καλούμε σε αντικειμενική στάση. Η κριτική στάση του παιδιού, αν ήταν δυνατόν να υπάρξει, γιατί είναι δύσκολο από ψυχοπαιδαγωγική άποψη να αναπτυχθεί πλήρως σ' αυτή την ηλικία, το τονίζουν οι επιστήμονες,^{vii} θα υπαγορευόταν από την εξής επιθυμία: «πείτε μας την αλήθεια για να την κρίνουμε». «Φωτίστε το όλο γεγονός για να το δούμε». Με τα γεγονότα στο σκοτάδι δε νοείται ιστορία, αλλά σκότος ψηλαφητόν. Και εκεί στο σκοτάδι εσύ είναι σαν λες στο παιδί να... κεντήσει!

Κι αφού γνωρίζουμε ότι οι «μαθητές κατανοούν ευχερέστερα τις άμεσες πηγές»^{viii} (B. τ. K. σελ. 15) γιατί τους παραθέτουμε στην Α' και Β' Γυμνασίου γραπτές, εξειδικευμένες και δυσνόητες και όχι αρχαιολογικά ευρήματα, νομίσματα, επιγραφές, εικόνες, ψηφιδωτά, αγιογραφίες κ.τ.λ. που μιλούν από μόνα τους;

Στην παράγραφο «οδηγίες για τα εποπτικά μέσα» (B.τ.Κ. σελ.16) γίνεται παραδεκτό ότι παίζουν μεγάλο ρόλο για τη διδασκαλία της ιστορίας, η «οποία παρουσιάζει όχι μόνο διδακτικά αλλά και τα εγγενή με την ιστορική επιστήμη γνωσιολογικά ερμηνευτικά και ιδεολογικά προβλήματα».

Είναι μια παραδοχή που πρέπει να την έχει υπόψιν του ο εκπαιδευτικός. Κι αφού διαπιστώνει ότι κι ως προς τις τρεις αυτές πλευρές το βιβλίο χωλαίνει τι λέτε, έχει δικαίωμα να επέμβει κριτικά; Μιας και είναι γνωστό ότι «της ιστορίας αναιρεθείσης της αληθείας, το καταλειπόμενον ανωφελέδες γίνεται διήγημα» κατά τον Πολύβιο. (Ιστορία 14, 4-7)

Στην παράγραφο «Χρόνοι και Τόποι» (B.τ.Κ. σελ.17) μας υπενθυμίζει ότι «είναι αυτονόητο να τονίζεται αυτή η διάσταση» αφού «ο μαθητής συνειδητοποιεί το ιστορικό παρελθόν και μπορεί να εντάξει τα γεγονότα σε οργανικά σύνολα». Στην πραγματικότητα τα μαθήματα φαίνονται να είναι εκτός τόπου και χρόνου. Και να μην νομίσουν οι μαθητές ότι η Ιστορία είναι ευθύγραμμη από την τόση αποστέωση, την ξεραϊλα, που τη διακρίνει, προτείνει στους εκπαιδευτικούς να τους «τη σχεδιάσουν με γραφήματα για τα ιστορικά γεγονότα αλλά και για τα γεγονότα της καθημερινότητας» και γι' αυτό προτείνεται ως παράδειγμα το ...«ημερήσιο γράφημα χρηματιστηρίου»! (B.τ.Κ. σελ. 17)

Η δε διάσταση του χώρου είναι εκ των ων ουκ άνευ, αφού για να καταλάβουν οι μαθητές τους φέρνει ένα πολύ αισιόδοξο και διαστημικό... παράδειγμα που κάνει «αυτονόητη» (;) τη χρήση του χάρτη... «Ακόμα και αν στο μέλλον ανθρώπινες κοινωνίες θα ζήσουν μακριά από τη γη (!) σε κάποιο διαστημικό σταθμό, σε κάποιο διαστημόπλοιο ή σε άλλο πλανήτη (!) θα έχουν και αυτές ως ιστορικό χώρο τον αντίστοιχο τόπο επιβίωσης και δράσης τους!» Δεν πρέπει να προσέχουμε τι λέμε στα παιδιά;

Η συνεχής επανάληψη του όρου «Ρωμαίος» και σε προχωρημένη περίοδο του Βυζαντίου καθιστά τους συγγραφείς ...Ρωμαϊκότερους των Ρωμαίων! Αφού συνεχίζει να υπάρχει πρόβλημα συνεννόησης, σε ποιους αναφέρονται. Παρατίθενται διαρκώς πηγές αραβικές και συνεπώς τη δική τους θεώρηση. Η άλλη θεώρηση που είναι; Οι Βυζαντινές πηγές παραθεωρούνται; Τα παιδιά αφήνονται σε αυτή. Έτσι καλλιεργείται η κριτική σκέψη;

Παράλληλα παρατηρείται άνιση κατανομή του εναπομείναντος χώρου του βιβλίου ως προς

την παράθεση του εικονογραφικού και εποπτικού υλικού: εικόνες, χάρτες, σχεδιαγράμματα υπέρ μιας πλαστής ρωμαϊκής κυριαρχίας και στη συνέχεια της φραγκικής-δυτικής, σλαβικής, βουλγαρικής και ισλαμικής υπεροχής.

❖ Στη σελίδα 22 υπάρχει τεράστιο γράφημα με σλαβικά και αλβανικά τοπωνύμια στην Ελλάδα. Σλαβικό αγγείο, άσχετο χωροχρονικά και αισθητικά, καταλαμβάνει χώρο μεγαλύτερο από την ... Αγία Σοφία.

❖ Ένας τεράστιος χάρτης μισής σελίδας (25) του ανύπαρκτου σε εκείνη την περίοδο «βουλγαρικού κράτους», σε σύγκριση π.χ. με το χάρτη της περιόδου Ιουστινιανού. (σελ.17) · είναι τουλάχιστον τριπλάσιος.

❖ Ο χάρτης με τις αραβικές κτήσεις κατέχει τη μισή σελίδα 27.

❖ Το ψηφιδωτό από το τέμενος της Δαμασκού καταλαμβάνει περισσότερο από μισή σελίδα τη στιγμή που δεν παρατίθεται ούτε ένα ψηφιδωτό από την Αγία Σοφία, ούτε από άλλη Βυζαντινή εκκλησία.

❖ Το ψηφιδωτό που συνδυάζει δένδρα με κτίσματα διαφόρων τύπων (!) παίρνεται πάλι από το μεγάλο τέμενος της Δαμασκού (σελ. 30). Και η λεζάντα: «Ιδρύθηκε από το χαλίφη (!) Βαλίδ και διακοσμήθηκε από βυζαντινούς τεχνίτες στις αρχές του 8^{ου} αι.» (Τώρα δεν ονομάζονται «ρωμαίοι» οι τεχνίτες; Πως αλλάζουν επώνυμο όταν υπηρετούν τους Άραβες;)

❖ Δίπλα στο ψηφιδωτό φιγουράρει «το εσωτερικό μεγάλου τεμένους της Κόρδοβας, αποτελούμενο από 860 κίονες (786-990)». Για να θαυμάσουν τα παιδιά. Θα μπορούσε να αναφέρει και τα παράθυρα της Αγίας Σοφίας τουλάχιστον ή τις μαρμαροθετήσεις ή τα σήμαντρα ή ας έμπαινε έστω μία χρονολογία της κτίσης της σε εμφανές σημείο, δίπλα στην στριμωγμένη απεικόνιση-γραμματόσημο στη σελίδα 18.

❖ Εικόνες υπάρχουν μόνο όταν «εικονομάχοι καλύπτουν την εικόνα του Χριστού με ασβέστη» ή αντί εικόνων παρατίθενται κάποια εικονομαχικά μοτίβα. (σελ. 35)

❖ Η Βυζαντινή Αναγέννηση ονομάζεται «Νέα Εποχή», της οποίας «τη ... στρατιωτική ισχύ εκφράζουν τα ακριτικά τραγούδια που εμπνέονται από τους αγώνες κατά των Αράβων»!(σελ.31)

❖ Παρατίθεται πολύ μεγάλη βουλγαρική εικόνα με τον Κύριλλο και το Μεθόδιο (Μουσείο Φιλιπούπολης, σελ. 40). Γράφονται ελάχιστα για το έργο τους χωρίς καμία νύξη για την ελληνικής καταγωγής επινόησης του σλαβικού αλφαβήτου. (σελ.39)

Αντιθέτως υποστηρίζεται ότι «ο βυζαντινός στρατός υποχρέωσε το Βούλγαρο ηγεμόνα Βόρη να δεχθεί το Χριστιανισμό από την Κωνσταντινούπολη. Όμως λίγο αργότερα με πρόσκληση του Βόρη, ο πάπας έκανε νέα επέμβαση στα ζητήματα της Βουλγαρικής εκκλησίας. Τότε ο πατριάρχης Φώτιος υπερασπιζόμενος την ανεξαρτησία της βυζαντινής εκκλησίας (!) και τα ζωτικά συμφέροντα του Βυζαντινού Κράτους κατήγγειλε την επέμβαση της Ρώμης στη Βουλγαρία και κατηγορήσε τη ρωμαϊκή Εκκλησία για λειτουργικά και δογματικά λάθη». Αξίζει να αντιπαραθέσουμε εδώ τι λέει το προηγούμενο βιβλίο για την επεκτατική πολιτική των λατίνων ιεραποστόλων με αποκορύφωμα την απαίτηση να επιβάλλουν τη λατινική γλώσσα στους Σλάβους-Μοραβούς (ό.π. σελ. 238)

❖ Στη σελίδα 41 το επίθετο Κουρκούας(!) δεν ξέρουμε για ποιο λόγο δίνεται με έντονη γραφή, ενώ, καθώς αναφέρονται για πρώτη φορά είναι άχρωμα και χωρίς τον τίτλο του αυτοκράτορα οι : Νικηφόρος Φωκάς, Ιωάννης Τσιμισκής και Βασίλειος Β΄ που δεν επονομάζεται, βέβαια, Βουλγαροκτόνος. Αντίθετα με έντονη γραφή ο Συμεών αυτοτιτλοφορείται «Βασιλεύς Βουλγάρων και Ρωμαίων» καθώς και ο τσάρος Σαμουήλ. Το μόνο που ίσως μένει στο μυαλό του μαθητή από το Βασίλειο Β΄ είναι ότι «ενίσχυσε το... διεθνές κύρος της αυτοκρατορίας.» (Αν αυτό δεν είναι «εκτός τόπου και χρόνου», τότε τι είναι;)

Η Μεσοβυζαντινή περίοδος...εξαντλείται σε άλλες τρεις σελίδες υπό τον γενικότερο τίτλο... «κοινωνία και οικονομία». Κυριαρχούν (και προτάσσονται κατά το συνήθη πια τρόπο διάταξης της ύλης) οι όροι-κλειδιά(!), τανάλιες, μάλλον, στο μυαλό του μαθητή: «αριστοκρατία των αξιωματικών, αριστοκρατία της γης, δυνατοί, πένητες, πάροικοι, χωρία, εκχρηματισμένη οικονομία,

αστυκώμες...συντεχνίες». Το μόνο που μαθαίνουμε από τη «δυναστεία των Μακεδόνων», που φυλάσσονται σε αχνό μυστήριο, αφού δε δίνονται τα ονόματα τους κι ούτε προσδιορίζεται ποια είναι επιτέλους αυτή η Μακεδονία, είναι το εξής: «Στα χρόνια τους η δημογραφική εξέλιξη σταθεροποιήθηκε(!) και οι δείκτες της οικονομίας βελτιώθηκαν» (σελ.48) (Κάτι σαν απόσπασμα του «Οικονομικού Ταχυδρόμου» ή των Financial Times...) Επίσης αυτοί είναι οι αυτοκράτορες που ασκούν «ιταλική πολιτική και έχουν καλές σχέσεις με το Γερμανικό Κράτος» (κεφαλαία τα αρχικά εδώ).

Στα δυο παραθέματα αρκετά μεγάλα από το «βίο Αγίου Φιλαρέτου του Ελεήμονος» (τέλη 8^{ου} αι.), εμμέσως πλην σαφώς, βγαίνει αντιφατικό συμπέρασμα ανάμεσα στις λέξεις άγιος και ζάπλουτος... Το παράθεμα δίνει ό,τι θέλει από το βίο: δηλαδή, τα πλούτη. Τι έγινε μετά, δεν ξέρουμε. Πρόκειται για την επιλεκτική χρήση πηγής, για ημιτελή πληροφόρηση και ατελές συμπέρασμα με αποτέλεσμα τη συσκότιση. Ξαναβλέπουμε εσκεμμένη χρήση πηγών. Όπως και οι δύο μουσουλμανικές (Al-Mas'udi, Χρυσά λιβάνια και Al-Istakri, σελ.49) (όπου συστηματικά οι Βυζαντινοί αναφέρονται ως Ρωμαίοι και τονίζονται οι μουσουλμάνοι έμποροι και τα «... μεταξωτά που εισάγονται στην επικράτεια του Ισλάμ, μέσω Τραπεζούντος). Αλλά τα παιδιά τι φταίνει; Σπάει έτσι ο κώδικας επικοινωνίας, το μίνιμουμ των συμφωνηθέντων. Καλούνται συνεχώς να λύσουν εξίσωση με περισσότερους από τρεις, μάλλον, δεκατρείς αγνώστους.

Τονίζεται ότι οι Βυζαντινοί έμποροι ταξίδευαν μέχρι «και άλλους τόπους του Χαλιφάτου» για να προμηθευτούν τα περιζήτητα και πολύ επικερδή μπαχαρικά (εδώ τα επίθετα πέφτουν αφειδώς! Αντίθετα όταν μιλάει για τους αυτοκράτορες τα ονόματα δίνονται στεγνά κι αυτά λειψά) .

Το συμπέρασμα που βγαίνει και από το κείμενο και από πηγές είναι ότι οι αυτοκράτορες συμφεροντολογικά «σώζουν» τους χωρικούς αφού αυτοί «προσφέρουν οφέλη στο κράτος...φόρους, στρατό κλπ.» Καμιά νύξη για έλεος, κοινωνική δικαιοσύνη, αισθήματα αδικίας που έπνιγαν. Συνεπώς ακολουθούν ανάληψη πολιτική οι Βυζαντινοί; Και διόλου γνωστό δεν θα γίνει στα παιδιά ότι ένας από σπουδαιότερους, αν όχι ο σπουδαιότερος νόμος – το «αλληλέγγυον» εκδόθηκε από τον Βασίλειο Βουλγαροκτόνο.

Που πήγε ο ασύγκριτος πολιτισμός του Βυζαντίου^{ix}; Που τα χαρίσματα του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου, που καθώς ντρεπόμαστε να σταθούμε απέναντι στην ιστορική αλήθεια, δεν προσφέρουμε και το συνοδευτικό του προσωνόμιο που αυτή του απέδωσε. Ίσως να δυσκολευτούμε να το βρούμε και στο βιβλιοπωλείο με τον τίτλο Βασίλειο Β'. Αυτό δεν είναι έργο της Πηνελόπης Δέλτα!

Ρωτώνται τα παιδιά για τις οικονομικές και για τις...«έμμεσες ψυχολογικές συνέπειες της «βυζαντινής εποποιίας» από την οποία έχει κρατηθεί σαν απολίθωμα μόνο το όνομα, αφού τα πενιχρά γεγονότα δεν την αντικατοπτρίζουν. Και αυτά σύμφωνα με ένα μόνο παράθεμα της Α.Ε. Laiou, The Economic History of Byzantium (σελ. 42).

Η εικονομαχία είχε την εξής «ολέθρια συνέπεια στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής»: «Η Εκκλησία της Ρώμης δυσαρεστημένη από τους εικονομάχους αυτοκράτορες «γύρισε την πλάτη» (αυτολεξεί και με εισαγωγικά) στο Βυζάντιο, απομακρύνθηκε απ' αυτό και αναζήτησε στήριξη στους ηγεμόνες των Φράγκων, αναδυομένη τότε πολιτική δύναμη της Δυτικής Ευρώπης». (σελ. 35)

Με αμφίβολο τρόπο χειρίζεται το βιβλίο την πολιτική των Ισαύρων στο θέμα των εικόνων, ο δε Ιωάννης Δαμασκηνός, που έδωσε λύση στο ζήτημα των εικόνων είναι κάποιος που έζησε «στην επικράτεια του αραβικού χαλιφάτου». (σελ.34)

Αποσιωπάται η δεύτερη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Άραβες του Μασλαμά τον Αύγουστο του 717, που κράτησε ένα χρόνο και τέλειωσε με θριαμβευτική νίκη των Βυζαντινών. Τόσο μεγάλης σπουδαιότητας νίκη που παραλληλίζεται με την αντίσταση των Ελλήνων εναντίον των Περσών στο Μαραθώνα και ο Λέων Γ' ο Ίσαυρος με το Μιλτιάδη. Και όμως αυτή καταργείται μαζί με τη νίκη του Κάρολου Μαρτέλ στο Πουατιέ το 732. Αλλά αυτές ήταν που λύτρωσαν το χριστιανικό κόσμο της Δύσης από τον κίνδυνο του εξισλαμισμού. Αντίθετα έχουμε ένα άχρωμο ξεκαθάρισμα με αυτές τις ... ενοχλητικές δυναστείες (Ισαύρων – Αμορίου) με τη φράση «τα σύνορα μεταξύ Βυζαντίου και χαλιφάτου σταθεροποιήθηκαν στις παρυφές της Μ. Ασίας στη στεριά , και κατά μήκος της γραμμής Κιλικία – Κύπρος – Κρήτη στη θάλασσα». (σελ. 32)

Ούτε λόγος γίνεται για τη σπουδαιότητα της Βυζαντινής τέχνης, τα πρώτα εξαιρετικά

φανερώματά της στις κατακόμβες, αλλά και στην Ανατολή, (π.χ. Καππαδοκία) όπου την ευνόησε ο μοναχισμός. Ο τρόπος που σχολιάζεται είναι ότι σε σχέση με την «αισθητική» σημασία του έργου τέχνης στον αρχαίο κόσμο, η χριστιανική τέχνη ως τυπικό της γνώρισμα έχει το διδακτικό χαρακτήρα.^x

Ο εκχριστιανισμός των Ρώσων προκύπτει ως αποτέλεσμα εκβιασμού του Βλαδίμηρου προς Βασίλειο Β΄ ότι θα κατέστρεφε την Κωνσταντινούπολη αν δεν τον έδιναν για γυναίκα του την Άννα, αδελφή του αυτοκράτορα. (Πηγή από Λαυρεντιανό Χρονικό σε γερμανική μετάφραση!). Και οι αυτοκράτορες –τι να κάνουν- «κυριεύτηκαν από θλίψη» και το μόνο όρο που ζήτησαν ήταν να βαπτιστεί. Πάντα σε ηττοπάθεια οι Βυζαντινοί!

Τι προσφέρει στα παιδιά το παράθεμα από τον Ορέστη, Πατριάρχη Ιεροσολύμων (11^{ου} αι.) όπου αναφέρεται ότι κατά την τρομερή πείνα που προξένησε η κατάκτηση της Σικελίας από τους Άραβες, «πολλοί Χριστιανοί έφαγαν τότε τις σάρκες των αγαπημένων τους παιδιών (...) παιδιά έφαγαν τις σάρκες άτυχων γονιών και αδελφια τις σάρκες αδελφών τους (...). Να θεωρηθεί αθώο αυτό το...αγιολογικό παράθεμα; (σελ. 45)

Στην ανακήρυξη του Όθωνα ως αυτοκράτορος των Ρωμαίων από τον πάπα τα γεγονότα ξαναγράφονται υπέρ της παπογερμανικής πλευράς. Έτσι, ο Λιουτπράνδος, επίσκοπος Κρεμόνας ταξίδευε στην Κωνσταντινούπολη (Δεκ. 968) για να προτείνει (!) ειρήνη και ... γάμο του γερμανού διαδόχου (!) με μια βυζαντινή πριγκίπισσα χωρίς να αναφέρεται πουθενά ότι ο Όθων χρειαζόταν την αναγνώριση από την Κωνσταντινούπολη για να επικυρώσει τον τίτλο του, αφού ο Βυζαντινός αυτοκράτορας ήταν αυτοκράτορας όλων των Ρωμαίων (τόρα το ξεχάσαμε;). Γι' αυτό και ο πονηρός γάμος με Βυζαντινή..! Ο Νικηφόρος Φωκάς φαίνεται στο βιβλίο πως «απέρριψε τις προτάσεις με την αοριστόλογη φράση «επικαλούμενος τη γερμανική επιθετικότητα εναντίον των ιταλικών του κτήσεων», που δε λέει ούτε αλήθεια, ούτε ψέμα και σε κρεσέντο αρνητισμού προς τη Βυζαντινή πλευρά, προσθέτει το βιβλίο: «Και επεφύλαξε πολλές ταπεινώσεις στον Λιουτπράνδο, ο οποίος (ο καημένος, με τόσο καλές προθέσεις) «επέστρεψε άπρακτος στη Δύση».

Λείπουν τα εξής κομμάτια από το παραμορφωτικό πάζλ: «Ο Όθων δεν ήταν ειλικρινής, γιατί, ενώ συνεχιζόταν οι διαπραγματεύσεις εισέβαλε στην Απουλία της Ιταλίας. Όταν, λοιπόν, έστειλε ως πρεσβευτή του στη βασιλική αυλή τον επίσκοπο Λιουτπράνδο, ο Νικηφόρος Φωκάς ενοχλημένος από τη διαγωγή του Όθωνα έκανε πολύ κακή υποδοχή στον πρεσβευτή του. Ο λατίνος κληρικός, όταν γύρισε στη Δύση, οργισμένος από την ταπεινώσή του έγραψε εκθέσεις σε τόνο υβριστικό για το Βυζάντιο», έλεγε το παλιό βιβλίο. Συμπλήρωνε όμως ότι «αργότερα ο Τσιμισκής φρόντισε για την αποκατάσταση των σχέσεων με τη Δύση»

Παρατηρούμε ακόμη ότι : «Εξισλαμισμός των μικρασιατικών επαρχιών είναι η ... μεταστροφή τους στο Ισλάμ.» (σελ. 55)

Το Σχίσμα των δύο εκκλησιών θεωρείται «αποτέλεσμα της αλαζονείας των διαπραγματευτών» και είναι η «ρήξη μιας παλιάς αντιπαράθεσης Ανατολής – Δύσης, που αφορούσε ουσιαστικά το ζήτημα της κυριαρχίας επί της χριστιανικής οικουμένης»(!) (σελ. 57)

Ο Μανουήλ Κομνηνός επαινείται γιατί στηρίχθηκε στις υπηρεσίες των Λατίνων. Μάλιστα στο παράθεμα που ακολουθεί (Γουλιέλμος ο Τύριος..., σελ. 55) «ο Μανουήλ περιφρόνησε τα ανδρείκελα τους Έλληνες, που ήταν μαλθακοί και θηλυπρεπείς και καθώς ήταν άντρας με μεγάλη γενναιοδωρία και ασύγκριτη δραστηριότητα, ανέθεσε σπουδαία καθήκοντα μόνο σε Λατίνους, λογαριάζοντας την αφοσίωση και τη δύναμή τους. {...}. Και έτσι εξηγείται το «ακόρεστο μίσος κατά των δικών μας», λέει ο Γουλιέλμος ο Τύριος. Η πηγή παρατίθεται χωρίς αντίλογο, χωρίς διάλογο με άλλη πηγή Βυζαντινή.

Οι σταυροφορίες προήλθαν από «πρωτοβουλία των παπών που απέβλεπε στην απελευθέρωση του Παναγίου Τάφου και των Αγίων Τόπων που είχαν κατακτήσει οι Σελτζούκοι (1077)». Οι δε στρατιώτες των φεουδαρχών στη Συρία και Παλαιστίνη «έδειξαν σ' όλη τη διάρκεια των συγκρούσεων μαχητικότητα μέχρις αυταπαρνήσεως και γνήσιο θρησκευτικό πάθος»! (σελ. 59).

Για την πιο καταστροφική Δ΄ Σταυροφορία αναφέρεται ψυχρά ότι «οι υποτιθέμενοι στρατιώτες του Χριστού ... παρεξέκλιναν από τον αρχικό τους στόχο την Αίγυπτο και τη Συρία και κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη»! Τις μπέρδεψαν φαίνεται...!

Ακολουθεί σχεδόν ολοσέλιδο ψηφιδωτό με λεζάντα: «Η άλωση της Κωνσταντινούπολης

από του Λατίνους (1204)» και αμέσως η «κατάληψη της Αντιόχειας από τους σταυροφόρους», μια τεράστια μικρογραφία γαλλικού χειρογράφου του 14^{ου} αιώνα. Σε αυξητική ένταση μεγέθους και χρωμάτων που εκπλήσσει, ακολουθούν όλες οι επόμενες εικόνες του βιβλίου που συνεχίζεται αργότερα με τους χάρτες και τις εικόνες της Μεσαιωνικής Ευρώπης : δυτικοί ναοί(σελ. 104), γλυπτά από καθεδρικούς ναούς(σελ. 105), υαλογραφήματα (σελ. 100) , χαλκογραφίες , γραφήματα, μινιατούρες, ελαιογραφίες όπως η «Γυμνή Αφροδίτη του Ουρμπίνο» του Τιτσιάνο, το «Πλοίο των Τρελών», του Ιερώνυμου Μπός, εσωτερικό καλβινικού ναού (1561), ενώ δεν υπάρχει ούτε ένα εσωτερικό Βυζαντινής εκκλησίας. Συνεχίζουμε: η εκκλησία του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη (Μπαλτακίνο-κουβούκλιο Αγίας Τράπεζας, 1624-1633), ο θρησκευτικός χάρτης της Ευρώπης στα τέλη του 16^{ου} αι., «Το Αγγλικό Κοινοβούλιο συνεδριάζει », του Σίγκλεντον Κόπλεϊ (σελ. 196), τεράστιοι πίνακες του Ρούμπενς, του Βατό (σελ. 130-131) και του Ζακ Λουί Ντάβιντ, «Ο όρκος των Ορατών», με πολύ φωτεινά χρώματα στη σελ. 132, με αποκορύφωμα τον πίνακα του Ραφαήλ υπό τον τίτλο «Ο γάμος της Παρθένου»! Αυτό ειδικά πως πρέπει να σχολιαστεί με τα παιδιά;...

Αντιπαρέρχομαι μ' αυτόν τον έκπαγλο τονισμό στα επιτεύγματα της Δύσης, όλη τη μεσαιωνική περίοδο, αφού απ' το ίδιο πνεύμα της υπερτίμησης ή της αναφοράς με θετικούς όρους στα της Δύσης διαπνέονται όλα τα κείμενα και οι πηγές για το Μεσαίωνα και την Αναγέννηση. Ο Θωμάς Ακινάτης π.χ. πέτυχε γόνιμο συγκερασμό της χριστιανικής με την Αριστοτελική σκέψη. (σελ. 106)

Ένα περίεργο παράδειγμα μόνο αναφέρω από τη σελ. 105:

«Παρότι κατά τη μεσαιωνική περίοδο η Εκκλησία απαγόρευε κάθε καινοτομία που δε συμφωνούσε με τις επίσημες θέσεις της, η αναζήτηση νέων γνώσεων συνεχίστηκε... Στον εμπλουτισμό των επιστημονικών γνώσεων συνέβαλε και η επαφή της Δύσης με τον αραβικό πολιτισμό και με τα έργα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, ορισμένα από τα οποία έγιναν γνωστά στη Δύση μέσω αραβικών μεταφράσεων. Οι μεταφράσεις αραβικών έργων βοήθησαν να εισαχθεί στο δυτικό χριστιανικό κόσμο η αλχημεία η οποία είναι κράμα χημείας, φιλοσοφίας αστρολογίας και αποκρυφισμού. Οι αλχημιστές, τους οποίους ο κόσμος θεωρούσε μάγους, είχαν τη πεποίθηση ότι τα σώματα μπορούσαν να αλλάξουν υπόσταση με τη βοήθεια ενός παράγοντα που ονόμαζαν φιλοσοφική λίθο. Με τον τρόπο αυτό πίστευαν ότι ήταν δυνατό τα χωρίς αξία μέταλλα να μετατραπούν σε ασήμι ή σε χρυσάφι και να βρεθεί το ελιξίριο της ζωής, που θα έκανε αθάνατο όποιον το έπινε» (!!!) (σελ. 105-106) . Μη μου πείτε ότι δεν μας θυμίζει το ...«Χάρυ Πότερ και η φιλοσοφική λίθος». Η απόλυτη δικαίωση του αμφισβητούμενου έργου με ιστορική θεμελίωση.

Προκλητική είναι και η μεγεθυμένη μικρογραφία ή πίνακας (δεν αναφέρεται) από την Εθνική Βιβλιοθήκη των Παρισίων με τίτλο «Γενίτσαροι. Το σώμα των γενιτσάρων (νέος στρατός) προερχόταν από εξισλαμισθέντα χριστιανόπουλα» (σελ. 134). Καμμία νύξη δε γίνεται για βιαιότητα. Μάλλον εθελοντικά θα κατατάσσονταν! Στο σχετικό παράθεμα – απόσπασμα από διαταγή του Μπεηλέρμπεη της Ρούμελης στους ιεροδικαστές Βέροιας και Νάουσας (25 Απριλίου 1705) αναφέρεται επανειλημμένως η φράση «οι άπιστοι κάτοικοι ...οι άπιστοι αυτοί φονιάδες με επικεφαλής τον αρματολό Ζήση Καραδήμο και τους δύο γιουούς του, αφού σχημάτισαν συμμορία από εκατό και πλέον κακούργους, ύψωσαν τη σημαία της ανταρσίας και {...}εξακολουθούν να διαπράττουν κακουργήματα, δηλαδή φόνους και ληστείες σε βάρος των Μουσουλμάνων πιστών του Ισλάμ. (Ούτε εγχειρίδιο ιστορίας της Τουρκίας να ήταν!)

Οι αρματολοί και οι κλέφτες εξάλλου είναι «εκφραστές της ένοπλης αντίστασης των Ελλήνων εναντίον των κατακτητών», γενικά και αόριστα (σελ.136).

Τι είναι ο νεοελληνικός διαφωτισμός ; Τον εκπροσωπούν οι έλληνες (μικρό έμφιλον) λόγιοι που επιδιώκουν «γενίκευση της παιδείας» και ταυτόχρονα προβάλλουν και το «αίτημα για πολιτική ελευθερία και ισότητα» (σελ. 138).

Ποιος είναι ο Κωνσταντίνος ΙΑ΄; Κανένα παιδί δεν θα τον ταυτίσει με τον Παλαιολόγο. Άλλωστε στο κεφάλαιο της Άλωσης (σελ. 67-68) προεξάρχει ο Πορθητής που «από την πρώτη κιόλας μέρα μπήκε με πομπή στην κατακτημένη πόλη, προσευχήθηκε στην Αγία Σοφία και ανήγγειλε ότι εφεξής πρωτεύουσά του θα είναι η Πόλη». Και επισφραγίζεται η Οθωμανοκεντρική οπτική με τον πίνακα του Μπ. Κόνσταντ, (Μουσείο των Αυγουστίνων, Τουλούζη) «Η είσοδος των Τούρκων στην Κωνσταντινούπολη», με τον Μωάμεθ θριαμβευτή και την ημισέληνο πάνω από

πτώματα των τελευταίων υπερασπιστών της πόλης. Ούτε λόγος για κείνο το «αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν», ούτε λόγος για τον Παλαιολόγο. Εξάλλου «όπως προέβλεπε ο θρησκευτικός νόμος η Πόλη παραδόθηκε στους μαχητές»! (σελ. 67) Πού είναι τα παραθέματα –πηγές των ιστορικών της Αλώσεως; Γιατί παραλείπονται; Γιατί χρησιμοποιείται ένα μόνο παράθεμα του Φραντζή στο οποίο οι Τούρκοι λένε : «Να, ακόμη και οι Σέρβοι είναι εναντίον σας!» (σελ. 67)

Συμπερασματικά διαπιστώνουμε να δίνεται στο βιβλίο μια ωραιοποιημένη εικόνα της Δύσης, των Αράβων, του Ισλάμ, των Οθωμανών και των Σλαβοβουλγάρων και αμαυρωμένη του Βυζαντίου και του ελληνισμού. Αυτό λέγεται κατασκευή ιστορίας ή μάλλον κατασκευή του χάους . Με ποιό σκοπό; Τον διαπολιτισμό; Αυτός σέβεται την ετερότητα, αλλά δεν πολτοποιεί την ταυτότητα.

Αλήθεια, ποιό το όφελος της διαθεματικότητας όταν το θέμα στερείται αξιών;

Σε συνέντευξή του στο περιοδικό «Πεμπτουσία», (προδημοσιευμένη στην Καθημερινή της 5.11.2000) ο Σερ Στήβεν Ράνσιμαν υποστηρίζει: «Τα πνευματικά αναστήματα του Βυζαντίου είναι θαυμαστά. Έχουν προσφέρει πάρα πολλά πράγματα και υπηρεσίες στον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Οι Βυζαντινοί διατηρούσαν πάντοτε –αν και σε ορισμένες περιστάσεις δεν το πέτυχαν εξ ολοκλήρου– ένα πνευματικό επίπεδο υψηλής στάθμης και φρονώ ότι αυτό είναι μάλλον η πεμπτουσία, το πιο σημαντικό στοιχείο».

Κι ενώ η Ευρώπη αντιμετωπίζει πλέον το Βυζάντιο ως κάτι “φωτεινό”^{xi} εμείς εφευρίσκουμε μια περίεργη αντιμετώπισή του. Ούτε καν σαν “ σκοτεινό”, όπως από άγνοια εθεωρείτο από τους ξένους ως τώρα, αλλά σαν ανάξιο λόγου, σαν παρακατιανό, σαν τιποτένιο. Το περιφρονούμε.

Εν κατακλείδι, ποιό είναι το ιδανικό, το summum bonum της εποχής μας; Αν είναι ο homo catanaloniticus, με άλλη τροφή θα θρέψουμε το παιδί οπωσδήποτε από το αν ήταν ο άνδρας καλός καγαθός. Αν αποβλέπουμε στην καλλιέργεια των αξιών δεν θα αφαιρέσουμε τα πρότυπα εκείνα που εμπορούνται από αυτές καθ’ όλη την ιστορική πορεία της ανθρωπότητας, ιδιαίτερα του ελληνικού λαού. Είτε είναι ηρωικά πρόσωπα, είτε είναι άνθρωποι του πνεύματος, είτε κατακτητές του νοήματος της ζωής με οποιονδήποτε τρόπο.

Ο τρόπος χρήσης της γλώσσας^{xiii} (επίθετα, επιλογή λέξεων, επιτονισμός...) είναι δηλωτικός του τρόπου αντιμετώπισης του περιεχομένου, της απαξίωσής του ή της ανάδειξής του. Η αίσθηση που φαίνεται να αφήνει το βιβλίο είναι ενός αναγκαστικού συνεργάτη που δε σε υβρίζει ανοικτά, αλλά σε κοιτάζει με τέτοιο ειρωνικό ύφος και σου μιλά με τόσο απαξιωτικό τρόπο που σου προξενεί...κατάθλιψη. Σε καμιά από αυτές τις περιπτώσεις δεν υπάρχει επικοινωνία. Ο «συνοπτικός» τρόπος παράθεσης της ύλης, τελικά δε φαίνεται να διευκολύνει μαθητές και καθηγητές...μάλλον αποτελεί γρίφο για γερούς λύτες.

Αξίζει παράλληλα να σημειωθεί η αξιολογη πρόοδος που παρατηρείται σε ποιότητα υλικού και στη μορφή του εγχειριδίου σε σχέση με το παλαιότερο. Οι μισές σελίδες σε μεγαλύτερο μέγεθος το καθιστούν πιο εύχρηστο και ταυτόχρονα διανθίζεται από έγχρωμες εικόνες και παραθέματα. Πλήρως αποδεκτά μιας και από όλους ζητούμενα. Πλην όμως, σε κάθε επιθυμητή περίληψη, οφείλουμε να αποφεύγουμε οποιαδήποτε ουσιώδη παράληψη. Και ως γνωστόν η μορφή δεν μπορεί να προηγείται του περιεχομένου, δεν πρέπει να αποτελεί πρόσκομμα στον σωστό προσανατολισμό.

Αν ο προσανατολισμός μας τείνει ξαφνικά να είναι α-πνευματικός, και μ’ αυτό δεν εννοώ κάποια εξαύλωση, αλλά απλά το νόημα της ζωής, να βρίσκουμε νοστιμιά με ό,τι καταπιανόμαστε, τότε μας μένει να μιλήσουμε στα παιδιά μας για μια ρηχή καθημερινότητα. Είναι καλή η γνώση της, αλλά χωρίς το εξαιρετικό της στιγμής και της δημιουργίας, χωρίς τον σπινθήρα της εξαιρετικής ώρας της έμπνευσης, μάλλον θα κουράσει, θα τα κάνει να αδιαφορήσουν για όλα και ειδικά για αυτό το τόσο πολύτιμο και ενδιαφέρον μάθημα και να πουν «αυτό είναι η ιστορία;» Αν δεν τονίσεις π.χ. την σπουδαιότητα του «περικόρπιου» για τη δημιουργία του οποίου απαιτείτο έμπνευση, χρόνος, κόπος, σχετικά εργαστήρια που αναπτύσσονταν μόνο στη Μακεδονία της Βυζαντινής Αναγέννησης και δεν μιλήσεις για τα λεπτότατα πετράδια και χρώματα, για το έργο τέχνης που συνιστά, και πεις επιγραμματικά «οι Βυζαντινές ήταν φιλάρεσκες και παραφορτώνονταν με κοσμήματα» (σελ.72), νομίζω πως διαστρέφεις την ωραιότητα εξομοιώνοντας την με το κιτς. Εκχυδαίζεις το «ακριβό» παραλληλίζοντας το με το faux, και φέρνεις συνειρμούς τηλεοπτικού

πρωινού καφέ, ή βραδινού κοσμικού ξεφαντώματος. Η απαξίωση του σημεινόμενου ξεκινάει από τη χρήση του συμαίνοντος. Δεν μπορούμε π.χ. να διδάξουμε ξαφνικά στα παιδιά ότι η Αγία Σοφία^{xiii} είναι η «attraction» της πόλης, όπως λέει το βιβλίο του καθηγητή(!), γιατί δεν θα βρεθεί ούτε ένας που να μην πάει το μυαλό του σε τσίρκο, ζογκλέρ ή βεγγαλικά... Αυτή η νεοτετικοποίηση, αν μπορούσα να χρησιμοποιήσω τον όρο, του παλαιότερου πολύ μας φοβίζει. Πώς θα μας φαινόταν να κάνουμε τον Παρθενώνα οίκο μόδας και να μπαινοβγαίνουν μανεκιέν από τις κολόνες; Γιατί δεν τα ξηλώνουμε τα αγάλματα παρά τα αφήνουμε να αγάλλεται ο καθένας στη θωριά τους;

Και αν διαφεύγει από την έγνοια των υπευθύνων συγγραφέων ο τρόπος της συγγραφής της ιστορίας, ας μας το θυμίσει ο Λουκιανός: «Τοιούτος, ουν, μοι ο συγγραφεύς έστω, άφοβος, αδέκαστος, ελευθερος, παρρησίας και αληθείας φίλος, ως ο κωμικός φησί, 'τα σύκα σύκα, την σκάφην δε σκάφην' ονομάζων, ου μίσει ουδέ φιλία τι νέμων ουδέ φειδόμενος ή ελεών ή αισχννόμενος ή δυσωπούμενος, ίσος δικαστή, εύνουσ άπασιν άχρι του μη θατέρω απονειμαιο, πλειον του δέοντος».

Τέτοια ιστορία θέλουμε. Αυτό θα πει «ιστορίης έσχε μάθησιν». Τα άλλα είναι άχρωμα, άοσμα και επιζήμια. Και τα παιδιά μας, άγευστα παιδείας, κινδυνεύουν να απολέσουν και τον «εόντα νόον».

Ευχαριστώ

Ιωάννης Δημητρούκας, (φιλόλογος, εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης) και Θουκυδίδης Ιωάννου, (σχολικός σύμβουλος), Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία Β' Γυμνασίου, ΥΠΕΠΘ – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΟΕΔΒ Αθήνα.

² Για τη «Σύγχρονη Ιστοριογραφία», τη «διδακτική προσέγγιση της ιστορικής γνώσης» καθώς και για τις «σύγχρονες τάσεις της διδακτικής της ιστορίας» με οδηγίες για τη διδασκαλία της, βλ. Βιβλίο του Εκπαιδευτικού, Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία, Β' Γυμνασίου από τους ίδιους συγγραφείς Ιωάννη Δημητρούκα και Θουκυδίδη Ιωάννου (εφεξής θα αναφέρεται ως Βιβλίο του Καθηγητή, με συντομογραφία Β. τ. Κ.) Δες και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ) καθώς και τα ΔΕΠΣ.

³W. H. WALSH, Εισαγωγή στη Φιλοσοφία της Ιστορίας, μτφρ. Φανούριος Κ. Βώρος, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985.

⁴Θεόδωρος Κατσουλάκος, Γεωργία Κοκουρρού-Αλευρά, Βασίλειος Σκουλάτος, Αρχαία Ιστορία Α' Γυμνασίου, ΥΠΕΠΘ – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΟΕΔΒ Αθήνα

⁵Λάμπρου Τσιακτσίρα, Ζαχαρία Ορφανουδάκη, Μαρία Θεοχάρη, Ιστορία Ρωμαϊκή και Βυζαντινή Β' Γυμνασίου (146 π.Χ.- 1453 μ.Χ) ΟΕΔΒ Αθήνα (στο εξής θα αναφέρεται ως «προηγούμενο βιβλίο»)

⁶Κωνσταντίνου Ακριβόπουλου, Έβλαψε το Βυζάντιο την Αρχαιότητα; (Καθημερινή 16-6-2002) και Αρχιμ. Γεώργιου Καψάνη, Ο Βυζαντινός πολιτισμός, Το έργο των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου και το μήνυμά τους προς τους σύγχρονους ορθόδοξους λαούς, στο «Ελληνορθόδοξη Παράδοση, Ρίζωμα και Προοπτική», Αθήνα 2003

⁷ Ηλίας Ματσαγκούρας, Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας, Στρατηγικές διδασκαλίες. Από την πληροφόρηση στην κριτική σκέψη, τόμος Β', Αθήνα 1994. Βλ. και John Dewey, Εμπειρία και Εκπαίδευση, εκδ. Γλάρος, 1980 καθώς και Παύλου Κυριακίδη, Κριτική Σκέψη, Ηπειρωτικά Γράμματα, έτος Δ', τεύχ. 8, Ιωάννινα Οκτώβριος 2005.

⁸ Encyclopedie de la pleiade, Ιστορία και μέθοδοι της, Διεύθυνση Charles Samaran, Τόμος Β' Μεθοδική Αναζήτηση των Μαρτυριών, Μετάφρ.: Σωκράτη Συμεωνίδη, ΜΙΕΤ Αθήνα 1985 Β' Έκδοση.

⁹ Georg Ostrogorsky, «Ιστορία του Βυζαντινού κράτους», Τόμοι Α', Β', Γ', Δ', Ιστορ. Εκδόσεις Στεφ. Δ. Βασιλόπουλου, Αθήνα 1978.

Ευ. Χρυσός, «Το Βυζάντιο και η διαμόρφωση της Μεσαιωνικής Ευρώπης. Ένα ερευνητικό πρόγραμμα»: Βυζάντιο και Ευρώπη, Α' Διεθνής Βυζαντινολογική συνάντηση (Δελφοί, Ιούλιος 1985), 75-84, Αθήνα 1987.

Κωνσταντίνος Χρήστου, Το Βυζάντιο ως μέγεθος της Ευρωπαϊκής Ιστορίας, «Ηπειρωτικά

Γράμματα», Έτος Δ', τευχ. 8, Ιωάννινα, Οκτώβριος 2005.

¹⁰ «Στο Βυζάντιο υπήρξε υψηλό ήθος. Σχετικά με την τέχνη δεν υπήρξε σχεδόν ποτέ σωστή εκτίμησή της. Εγώ, προσωπικά, πιστεύω ότι ορισμένα Βυζαντινά ψηφιδωτά είναι πολύ πιο υπέροχα (!) από όλα τα αρχαία αγάλματα της κλασικής εποχής. Οι «εξπρεσιονιστικές» βυζαντινοδημιουργίες είναι μοναδικές και σχεδόν ανεπανάληπτες», Sir Steven Ranciman, «Καθημερινή», 5-11-2000.

¹¹ Ζακ Λε Γκοφ, Η Δύση μπροστά στο Βυζάντιο, έλλειψη κατανόησης και παρεξηγήσεις, Βυζάντιο και Ευρώπη, Συμπόσιο, Παρίσι, Maison de l' Europe, Απρίλιος 1994, 93-105, Αθήνα 1996.

¹² Julia Kristeva, Σημειωτική Recherches pour une semanalyse, Paris, Edition du seuil 1969.

i Ιωάννης Δημητρούκας, (φιλόλογος , εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης) και Θουκυδίδης Ιωάννου, (σχολικός σύμβουλος), Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία Β΄ Γυμνασίου, ΥΠΕΠΘ – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΟΕΔΒ Αθήνα.

ii Για τη «Σύγχρονη Ιστοριογραφία», τη «διδασκτική προσέγγιση της ιστορικής γνώσης» καθώς και για τις «σύγχρονες τάσεις της διδακτικής της ιστορίας» με οδηγίες για τη διδασκαλία της, βλ. Βιβλίο του Εκπαιδευτικού, Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία, Β΄ Γυμνασίου από τους ίδιους συγγραφείς Ιωάννη Δημητρούκα και Θουκυδίδα Ιωάννου (εφεξής θα αναφέρεται ως Βιβλίο του Καθηγητή, με συντομογραφία Β. τ. Κ.) Δες και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ) καθώς και τα ΔΕΠΣ.

iii W. H. WALSH , Εισαγωγή στη Φιλοσοφία της Ιστορίας, μτφρ. Φανούριος Κ. Βώρος, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985.

⁴Θεόδωρος Κατσουλάκος, Γεωργία Κοκουρρού-Αλευρά, Βασίλειος Σκουλάτος, Αρχαία Ιστορία Α΄ Γυμνασίου, ΥΠΕΠΘ – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΟΕΔΒ Αθήνα

iv

v Λάμπρου Τσιακτσίρα, Ζαχαρία Ορφανουδάκη, Μαρία Θεοχάρη, Ιστορία Ρωμαϊκή και Βυζαντινή Β΄ Γυμνασίου (146 π.Χ.- 1453 μ.Χ) ΟΕΔΒ Αθήνα (στο εξής θα αναφέρεται ως «προηγούμενο βιβλίο»)

vi Κωνσταντίνου Ακριβόπουλου, Έβλαψε το Βυζάντιο την Αρχαιότητα; (Καθημερινή 16-6-2002) και Αρχιμ. Γεώργιου Καψάνη, Ο Βυζαντινός πολιτισμός, Το έργο των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου και το μήνυμά τους προς τους σύγχρονους ορθόδοξους λαούς, στο «Ελληνορθόδοξη Παράδοση, Ρίζωμα και Προοπτική», Αθήνα 2003

vii Ηλίας Μатσαγκούρας, Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας, Στρατηγικές διδασκαλίες. Από την πληροφόρηση στην κριτική σκέψη, τόμος Β΄, Αθήνα 1994. Βλ. και John Dewey, Εμπειρία και Εκπαίδευση, εκδ. Γλάρος, 1980 καθώς και Παύλου Κυριακίδη, Κριτική Σκέψη, Ηπειρωτικά Γράμματα, έτος Δ΄, τεύχ. 8, Ιωάννινα Οκτώβριος 2005.

viii Encyclopedie de la pleiade, Ιστορία και μέθοδοι της, Διεύθυνση Charles Samaran, Τόμος Β΄ Μεθοδική Αναζήτηση των Μαρτυριών, Μετάφρ.: Σωκράτη Συμεωνίδα, ΜΙΕΤ Αθήνα 1985 Β΄ Έκδοση.

ix Georg Ostrogorsky, «Ιστορία του Βυζαντινού κράτους», Τόμοι Α΄, Β΄, Γ΄, Δ΄, Ιστορ. Εκδόσεις Στεφ. Δ. Βασιλόπουλου, Αθήνα 1978.

Ευ. Χρυσός, «Το Βυζάντιο και η διαμόρφωση της Μεσαιωνικής Ευρώπης. Ένα ερευνητικό πρόγραμμα»: Βυζάντιο και Ευρώπη, Α΄ Διεθνής Βυζαντινολογική συνάντηση (Δελφοί, Ιούλιος 1985), 75-84, Αθήνα 1987.

Κωνσταντίνος Χρήστου, Το Βυζάντιο ως μέγεθος της Ευρωπαϊκής Ιστορίας, «Ηπειρωτικά Γράμματα», Έτος Δ΄, τεύχ. 8, Ιωάννινα, Οκτώβριος 2005.

x «Στο Βυζάντιο υπήρξε υψηλό ήθος. Σχετικά με την τέχνη δεν υπήρξε σχεδόν ποτέ σωστή εκτίμησή της. Εγώ, προσωπικά, πιστεύω ότι ορισμένα Βυζαντινά ψηφιδωτά είναι πολύ πιο υπέροχα (!) από όλα τα αρχαία αγάλματα της κλασικής εποχής. Οι «εξπρεσιονιστικές» βυζαντινοδημιουργίες είναι μοναδικές και σχεδόν ανεπανάληπτες», Sir Steven Ranciman, «Καθημερινή», 5-11-2000.

xi Ζακ Λε Γκοφ, Η Δύση μπροστά στο Βυζάντιο, έλλειψη κατανόησης και παρεξηγήσεις, Βυζάντιο και Ευρώπη, Συμπόσιο, Παρίσι, Maison de l' Europe, Απρίλιος 1994, 93-105, Αθήνα 1996.

xii Julia Kristeva, Σημειωτική Recherches pour une semanalyse, Paris, Edition du seuil 1969.

xiii

